

4. Гуржій О. Політико-адміністративне й територіальне реформування Гетьманщини у XVIII ст. : причини, перебіг, наслідки / О. І. Гуржій. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2015. – 80 с.
5. Режим доступу : http://dotu.ru/2005/09/09/about_cob.
6. История России / А. Орлов, В. Георгиев, Н. Георгиева, Т. Сивохина. – М. : Проспект, 2006. – 528 с.
7. Новосельцев А. П. История России с древнейших времен до конца XVII века / А. П. Новосельцев, А. Н. Сахаров, В. И. Буганов, В. Д. Назаров ; [отв. ред. А. Н. Сахаров, А. П. Новосельцев]. – М. : АСТ-ЛТД, 1998. – 576 с.
8. Повесть временных лет / [пер. с древнерус. Д. С. Лихачева, О. В. Творогова]. – СПб. : Вита Нова, 2012. – 512 с.
9. Савчук С. “Акт проголошення Української Держави” 30 червня 1941 року / С. Савчук // Новий літопис. Квартальник суспільного життя, науки й мистецтва. – Вінніпег ; Манітоба : Новий літопис. – 1961. – Ч. 1. Жовтень-грудень.
10. Тищик Б. Актуальні проблеми української державності в сучасній російській історіографії / Б. Тищик, Н. Лешкович // Вісн. Львів. ун-ту. Серія юрид. – 2009. – Вип. 48. – С. 66–76.
11. Толочко О. Київська Русь / О. П. Толочко, П. П. Толочко. – К. : Альтернативи, 1998. – 352 с.
12. Толочко П. Київська Русь / П. Толочко // Енциклопедія історії України / [редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.] – К. : Наук. думка, 2007. – Т. 4 : Ка-Ком.
13. Щодра О. “Нова” стара схема російської історії: висвітлення початкової історії Росії в сучасних російських підручниках для вищих навчальних закладів / О. Щодра // Вісн. Львів. ун-ту. Серія історична. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – Вип. 37, ч. 2. – С. 227–228.
14. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України / Н. Яковенко // 2-ге вид., перероб. та розшир. – К. : Критика, 2005. – С. 350–355.

Makarenko O. M. The history of statehood as a factor of state construction in Ukraine.

The paper researches the problem of creating an independent state in Ukraine as a result of national state formation competition.

Key words: statehood of Ukraine, history of Ukrainian statehood, state formation process, history of state formation in Ukraine.

Надійшла до редколегії 26.05.2015 р.

УДК 35.0716:321

В. В. Нікітін,

к.і.н., доц.,

професор кафедри державного управління ХарPI НАДУ,

м. Харків

Т. В. Забейворота,

здобувач кафедри політології та філософії ХарPI НАДУ,

м. Харків

КОНЦЕПЦІЯ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В ПОГЛЯДАХ М. С. ГРУШЕВСЬКОГО

Досліджено розвиток теоретичних та практичних поглядів М. Грушевського на сутність та історичне значення децентралізації влади у процесі становлення української державності.

Ключові слова: демократична держава, місцеве самоврядування, децентралізація, автономія, народницький напрям, Грушевський.

Парадигма теоретичних і практичних уявлень Михайла Грушевського щодо сутності державотворчих процесів в Україні була пронесена ним через усе творче життя. З перебігом часу на його провідну народницьку ідею поступово нашаровувались новочасні впливи, які надавали їй більшої обґрунтованості та переконливості або, навпаки, вносили певні суперечності [5]. У цьому контексті, враховуючи сучасну соціально-політичну ситуацію в Україні, доцільно дослідити розвиток його поглядів як історика та громадсько-політичного діяча на питання децентралізації влади в самостійній українській державі.

Науковий внесок М. Грушевського у становлення народницького та державницького напрямів осягнення національної державності, сутність та значення децентралізації влади вивчали такі українські історики, як Л. Винар, І. Витанович, І. Данюк, Я. Дашкевич, О. Забзалюк, О. Копиленко, Л. Комзюк, Г. Корольов, І. Крип'якевич, Б. Крупницький, Р. Пиріг, С. Плохій, Т. Приймак та ін.

Метою статті є дослідження розвитку теоретичних і практичних поглядів М. Грушевського на сутність та історичне значення децентралізації влади у процесі становлення української державності.

Історіософські погляди М. Грушевського формувалися під впливом ідей вітчизняних та європейських мислителів у контексті дослідження історії, культури, життя власного народу. Розвиток потужного національно-визвольного руху на початку ХХ ст. надав нових поштовхів розвитку української історичної думки на модерних методологічних засадах, основи яких було закладено саме М. Грушевським. У другій половині ХІХ ст. в Україні переважала народницька історіографія, у якій панувало трактування вітчизняного історичного процесу як переважно історії народу, а не державних утворень, найчастіше зовнішнього походження. Саме в цьому контексті в ХІХ – на початку ХХ ст. в українському національному русі виникають автономістські та федералістські ідеї. У часи Кирило-Мефодіївського братства сформулювалася ідея демократичної слов'янської федерації. Наступний етап розвитку пов'язано з іменем М. Драгоманова, котрий в умовах авторитарної Російської імперії розвинув ідею федералізму, доповнивши її принципом децентралізації державної влади на місцях (громадського самоврядування). Він обґрунтовував ідею автономії українців в етнографічних межах. Третій етап характеризувався поширенням ідеї автономії та федерації серед української інтелектуальної еліти, які вважали перебудову Російської імперії на федеративних засадах необхідною передумовою забезпечення української автономії. Отже, від Кирило-Мефодіївського братства й до Української Народної Республіки (1917–1920 рр.) простежується тяглість ідеї народоправства як основи самоврядної держави; держави, що, на відміну від жорстко централізованої Російської імперії, спирається на широкий громадський демократизм, безпосередню участь громади в управлінні спільними справами, захист прав і свобод особистості тощо.

У цей час на арену громадського та політичного життя виходить М. Грушевський, якого пізніше сучасники назвали “батьком української державності”. З його ім'ям пов'язано знаменні події в історії української науки, культури, національно-державного відродження України. Значний вплив на становлення світогляду історика мало інтелектуальне середовище, події громадсько-політичного життя, духовна спадщина ідейних попередників – М. Костомарова, П. Куліша, М. Драгоманова, В. Антоновича. Під впливом всіх вказаних чинників М. Грушевський здійснив концептуальне обґрунтування політичних та духовних засад українського державотворення.

Політична діяльність М. Грушевського розпочалася в Галичині. Там він брав участь у створенні “Української національно-демократичної партії” (1899 р.). Стратегічною метою партії, згідно з її програмою, було здобуття “цілим українсько-руським народом культурної, економічної і політичної самостійності” та його об’єднання в “одноцільний національний організм”. Тактично ж проголошувалась мета створення в межах Австро-Угорщини із території, заселеної русинами, окремої провінції з широкою автономією в законодавстві й адміністрації та окремим національним сеймом.

Ще задовго до революції 1917 р. М. Грушевський значну увагу приділяв питанням суспільно-політичної перебудови Російської імперії. З початком Першої російської революції в 1905 р. він активно включився в тогочасні суспільно-політичні дискусії. Він виступав реформатором, який намагався усунути панування деспотичної бюрократії та підтримати загальний рух до громадської свободи. Він захоплювався тим, що російське бюрократично-політичне самодержавство, яке ще декілька місяців тому почувало таку силу, що ніхто не міг до нього доторкнутися, “валиться на наших очах”, і дійшов висновку, що мрія про відбудову Росії на вільній і раціональній базі перейшла зі сфери теорії в реальну перспективу, що притягує увагу не лише громадян Росії, але “й цілого цивілізованого світа” [4].

У статті “Українство і питання дня в Росії” (1905 р.) він доходить висновку про те, що розвал російського бюрократично-політичного самодержавства може створити сприятливі умови для виходу українства “за границі ідеї етнографічної народності, стати політичним і економічним, узятися до організації української суспільності як нації” [Там само].

У статті “Конституційне питання і українство в Росії”, що була опублікована в “Літературно-науковому віснику” (1905 р.), М. Грушевський аналізує тогочасне становище в Росії, місце українського руху в контексті загальноросійського. Другу частину він присвятив викладу нового конституційного проекту, спрямованого на відродження національно-державних прав українського народу. М. Грушевський пропонував здійснити децентралізацію державної влади в імперії, провести прямі парламентські вибори, забезпечити регіональну автономію з наданням широких прав місцевим органам влади, гарантувати права національним меншинам і їх пропорційне представництво в органах місцевого самоврядування [3].

М. Грушевський брав активну участь у роботі з організації Української парламентської громади у складі першого російського парламенту – Державної Думи. Він інформував депутатів Думи про їх завдання, співпрацював з ними при створенні законопроектів, спрямованих на просування ідеї автономії України. Обстоюючи свої принципи на практиці, М. Грушевський підготував Декларацію про автономію України, яка від імені громади мала бути виголошена з трибуни I Державної Думи. Але напередодні, 8 липня 1906 р., царським указом Думу було розпущено. Проте зусилля українських думських діячів не були марними. По-перше, утворення Української парламентської громади стало справжнім успіхом українського громадсько-політичного руху, піднесло дух українського громадянства, надихнуло вірою в свою справу. По-друге, у II Державній Думі також було засновано українську громаду, зусиллями якої були підготовлені законопроекти про автономію України, широке місцеве самоврядування, українську мову в суді, школі, церкві та ін. Але в зв’язку з розпуском II Державної Думи втілити в життя ці намагання також не вдалось.

Перебуваючи на чолі Товариства українських поступовців (1908 – початок 1917 рр.), М. Грушевський обстоював позиції конституційного парламентаризму в Росії

та автономії України. Політична програма організації зводилась до трьох основних вимог: парламентаризму, перебудови Російської держави на федеративних засадах, національно-територіальної автономії України. У грудні 1916 р. ТУП видало декларацію “Наша позиція”, яка висловлювалася “за демократичну автономію України, гарантовану також федерацією рівноправних народів”.

Після Лютневої революції в Росії (1917 р.) ідея втілення в життя широкої національно-територіальної автономії України в складі федеративної Російської республіки стає, за виразом Р. Пиріга, “абсолютно домінуючою в українському політикумі” [9]. Її дотримувалися не тільки М. Грушевський, а майже всі провідні українські діячі, політичні партії, громадські організації [9, с. 189]. Майбутню федеративну Росію М. Грушевський бачив демократичною республікою, оскільки добре усвідомлював, що в іншому разі українська свобода залишиться мрією. Суб’єкти федерації не лише зберігали свою державність, але й мали право виходу з її складу. Центральні органи федерації формували загальні основи державного й суспільного ладу; розпоряджалися ресурсами, необхідними для утримання органів центрального і загальнодержавного управління; відали питаннями війни і миру, міжнародними відносинами, збройними силами; встановлювали митні правила; здійснювали нагляд за поштою, телеграфом і залізницями. Передбачалися єдина грошова система та система мір і ваги. Федерація наділялася повноваженнями узгоджувати цивільне і кримінальне законодавство, законодавство з питань охорони прав національних меншин тощо. Решта питань устрою та нормування мали вирішуватися на місцевому рівні. Передбачалося, що в Україні як суб’єкти федерації законодавча влада повинна концентруватися в сеймі, а виконавча – у Раді міністрів. М. Грушевський пропонував установити демократичну виборчу систему, що передбачала б участь у виборах усіх соціальних груп. На місцевому рівні мали діяти три різновиди органів самоуправління: самоуправління громад, виборні управи волостей та управи повітів, обласні сейми та, зрештою, на центральному рівні – утворюваний ними парламент.

М. Грушевський розумів нагальну необхідність роз’яснення своїм прихильникам змісту термінів “федерація” та “автономія” або “широка автономія”. В опублікованій 1917 р. праці “Якої автономії і федерації хоче Україна” він відзначав: “Коли ми хочемо розібратися в тих назвах, які означають більше або менше право і можливість якої-небудь країни, себто її громадянства, її людності, порядкувати свої справи та правитись по своїм правам і постановам, то, йдучи знизу до гори, від меншого до більшого, се будуть такі форми громадянського пожиття:

- повний централізм;
- децентралізація адміністраційна (бюрократична);
- самоуправа (самоврядування), вужче або ширше;
- автономія, вужча (обмежена) або широка;
- державність неповна (несуверенна);
- держава самостійна, незалежна” [2, с. 121–122].

Федерація у трактуванні М. Грушевського є більш високим рівнем політичної самостійності краю, що за сучасною термінологією ближче за змістом поняттю “конфедерація”. Не даремно улюбленим прикладом федерації у М. Грушевського був конфедеративний устрій Швейцарії.

У той же час вчений наголошує на тому, що конкретний зміст понять “федерація” та “автономія” визначається реальними прерогативами влади та розподілом повноважень центру та автономних частин. З цього приводу він підкреслює: “Нелегко

буває установити різницю між широкою автономією і державним характером такої країни, яка має всю повноту самостійного самоврядування. Не раз буває, що там, де одні знавці бачать тільки провінцію з широкою автономією, інші додають з неменшим правом державу несуперечливому, залежну. Напр. такі спори велися про Україну – чи вона перед скасуванням гетьманства була несуперечливою державою, чи автономною провінцією Російської держави, і так само про Фінляндію. Тільки в державах федеративних нема такої непевності: там кожний автономний член федерації являється державою, тільки не вповні самостійною, несуперечливою” [2, с. 124].

На відміну від попередників, М. Грушевському випало на долю реалізувати на практиці свою державно-правову концепцію. Цей процес розпочався 17 березня 1917 р. зі створенням Центральної Ради і знайшов утілення в її універсалах та інших нормативно-правових документах.

Обстоюючи федеративні принципи побудови Російської держави, М. Грушевський спрямував свої зусилля на встановлення федеративних зв'язків з іншими недержавними народами колишньої імперії, створення такої федерації, у якій Україна і решта національних утворень стали б згодом не просто автономними провінціями, а державами. Саме з цією метою в Києві у квітні 1917 р. за ініціативою голови Центральної Ради М. Грушевського було скликано Всеукраїнський національний конгрес, у роботі якого взяли участь представники українських громад інших регіонів Росії. На завершення першого дня роботи Конгресу за пропозицією М. Грушевського було прийнято резолюції, які уособлювали тогочасні настрої українства: “єдиною відповідною формою державного устрою з'їзд вважає федеративну демократичну Республіку Російську”. У підсумкових документах було також визнано, що одним із головних принципів української автономії є повне забезпечення прав національних меншин, які живуть в Україні [11, с. 54].

Після жовтневого перевороту в Петрограді, не визнавши влади більшовицького Раднаркому та домігшись зміцнення своїх позицій у Києві, Центральна Рада III Універсалом від 20 (7) листопада 1917 р. проголосила Україну Українською Народною Республікою. Було задекларовано зв'язок з Росією, яка мала стати “федерацією рівних і вільних народів”. Цей, на перший погляд, суперечливий крок мав під собою далекоглядні плани. Говорячи про федерацію, українські діячі, у тому числі М. Грушевський, мали на увазі не вже зліквідований Тимчасовий уряд і не більшовицьку Раду народних комісарів. Усвідомлюючи спільність історичної долі народів колишньої Російської імперії, вони зверталися до них з пропозицією творити незалежні народні республіки, об'єднані у федерацію.

Після проголошення III Універсалу (листопад 1917 р.) виникла необхідність виробити власну Конституцію УНР. Під впливом М. Грушевського в Конституції (Статуті) Української Народної Республіки від 29 квітня 1918 р. було зазначено, що, “не порушуючи єдиної своєї влади, УНР надає своїм землям, волостям і громадам права широкого самоврядування, дотримуючись принципу децентралізації” (ст. 5). Передбачалось створити систему місцевого самоврядування, утвореної з громад, волостей і земель, де єдина безпосередня місцева влада належала б радам і управам. Рада народних міністрів як вища виконавча влада мала опікуватися всіма справами, що залишалися поза межами діяльності установ місцевої самоуправи (ст. 50) [6, с. 73, 76].

М. Грушевський підкреслював, що “українці не мають наміру відділитися від Російської республіки”. Проте українська територія має бути організована на основах широкого демократичного (нецензового) громадського самопорядкування, “від самого

споду (“дрібної земської одиниці”) аж доверху – до українського сойму”. Вона має самостійно вирішувати власні справи – економічні, культурні, політичні, утримувати своє військо, розпоряджатися дорогами, доходами, землями і всякими натуральними багатствами, мати своє законодавство, адміністрацію і суд. “Тільки в певних справах, спільних для всієї Російської держави, вона має приймати постанови загального її представительства, в котрім братимуть участь представники України пропорціонально її людності і людності всієї Російської республіки” [2, с. 48, 125–126].

На підставі сказаного можна стверджувати, що М. Грушевський сприймав федералізм не як обмеження самостійності української держави, а як крок їй назустріч. Він уважав, що основою входження України в Російську федерацію є широка національно-територіальна автономія, побудована на принципах децентралізації влади. Як зазначав він ще в 1905 р., “тільки децентралізація може забезпечити успішний економічний і культурний розвій провінцій” [3].

У контексті революційних процесів другої половини 1917 р. автономістсько-федералістські погляди М. Грушевського закономірно трансформувалися в модель суверенної держави. Для розуміння еволюції його поглядів неабиякий інтерес викликає збірка “На порозі нової України”, до якої увійшли статті, оприлюднені з весни 1917 до весни 1918 рр. Сам М. Грушевський зазначав, що хотів написати “свого роду політичний заповіт”. Але рукопис книги згорів при обстрілі Києва більшовиками в січні 1918 р. [1, с. 6]. У статті “Кінець московської орієнтації”, що містилася у вказаному збірнику, відчутний його ледь прихований жаль з приводу втрачених надій. Він констатує: “Перше, що я вважаю пережитим і віджитим... це наша орієнтація на Московщину, на Росію, накидвана нам довго й уперто силоміць, і кінець кінцем... присвоєна собі значною частиною українського громадянства. Вона була підірвана російською революцією, що послабила той московський примус... А війна більшовиків з Україною рішуче поставила хрест над цією ідеологією, розв’язала всякі моральні вузли, які ще могли в чиїх-небудь очах зв’язувати українця з московським громадянином...” [1, с. 10]. Отже покінчено було не тільки з примарною “московською орієнтацією”, але й із сподіваннями на можливість демократичної загальноросійської федерації, до якої могла на правах широкої автономії приєднатися й Україна.

Можна погоджуватися чи не погоджуватися із ученим, шукати в його поглядах помилки чи недоречності, але незаперечним є його внесок у розвиток української державності й на рівні теоретичних осягнень, і на рівні практичної діяльності. Сам же М. Грушевський, передбачаючи можливу критику, писав у березні 1918 р.: “Іколи в моїх поглядах і виводах будуть помилки, то одно я знаю твердо, що моїми гадками і висновками, котрі я подаю тут, не водили інші мотиви, крім бажання добра громадянству, що мене в таку відповідальну хвилю покликало до праці. І за це, я вірю, воно вибачить мені й те, в чім я помилявся” [1, с. 3].

Наприкінці XIX – на початку XX ст. прагнення до внутрішньої автономії й самоврядування замість державно-бюрократичної опіки значно посилилося в українському суспільстві. Питання, пов’язані зі здійсненням локальної народної самоорганізації у вітчизняному державному будівництві, сформульовані вперше М. Костомаровим, В. Антоновичем і розвинуті М. Драгомановим, набули неабиякої актуальності. Саме ці концепції вплинули на формування поглядів М. Грушевського стосовно особливостей процесу українського державотворення як процесу поступового народного самовизначення шляхом розвитку громадських самоуправних начал, що з часів давньокиївського віче були органічно притаманні українському народу та

відрізняли його від інших народів. Наприклад, від російського народу з його стихійною орієнтацією на державний централізм або тогочасних поляків з їхнім зверхнім ставленням до сильної державної влади, що в змозі була б упоратися із шляхетським безладдям.

Викладений у статті матеріал дає можливість виокремити три основних етапи в еволюції поглядів М. Грушевського на роль децентралізації влади у вітчизняному державотворенні. На першому етапі (його умовно можна назвати культурницько-духовним) пріоритет віддавався питанням культурного будівництва, вивченню історичного досвіду, твердженню української мови у побутовому та суспільному обігу. Цей період тривав від початку науково-громадської діяльності М. Грушевського до початку Першої російської революції (1905 р.).

Характерною особливістю другого етапу – автономістсько-федералістського (1905 – кінець 1917 рр.) – стало теоретичне обґрунтування практичної діяльності, спрямованої на відтворення автономної української державності в межах демократичної Російської федерації. Перші три універсали Центральної Ради однозначно ґрунтувалися на цьому принципі. Тільки після більшовицького перевороту в листопаді 1917 р. та фактичної відмови від визнання права України на державне самовизначення М. Грушевський вимушено залишає надії на демократичний розвиток постреволюційної Росії та змінює власні погляди щодо перспектив вільного розвитку України у складі загальноросійської федерації. З цього моменту на перший план виходять його давні ідеї про необхідність будівництва незалежної української держави на засадах децентралізації та широкого місцевого самоврядування.

Власне, третій етап еволюції поглядів М. Грушевського на роль децентралізації у процесі державного будівництва, що починається з кінця 1917 р., відрізнявся не тільки свідомим подоланням колишніх ілюзій, а й практичною діяльністю з розбудови суверенної держави власне на принципах децентралізації. Квітневу Конституцію УНР 1918 р. побудовано було саме на таких засадах. У тому можна побачити як її організаційну слабкість, так і велику міць, пов'язану з непереборною силою ідей, що оволоділи масами.

Політичні погляди М. Грушевського, з одного боку, стали продовженням демократичних традицій політичних мислителів України ХІХ ст., а з іншого віддзеркалили нову політичну реальність, що склалася в Україні після революції 1917 р. й утворення Української Народної Республіки. М. Грушевський довгий час виступав поборником федерації як форми державного устрою Росії й децентралізації як механізму організації влади в умовах розвиненої локальної самоорганізації на українських землях. Він визнавав, що автономія, нехай і широка, сама по собі не гарантує Україні й українцям сталого вільного розвитку, як соціального, так і національного. Саме тому протягом багатьох років до кінця 1917 р. він вимагав органічної імплементації принципу автономії в систему демократичної федеративної державності, що, на думку вченого, гарантувало б молодій українській державі можливість скористатися всіма перевагами демократичного розвитку. Тобто зберегти засади внутрішньої свободи та не втратити надійного захисту та підтримки ззовні.

Слід підкреслити, що федералізація розглядалася ним як засіб державотворення для України як неподільної складової великого демократичного державного утворення. Йшлося, власне, про федералізацію Росії, у якій Україна мала б отримати широкі права як суб'єкт федерації. Для, так би мовити, “внутрішнього” вжитку він передбачав розбудову принципів децентралізації влади як передумову здійснення властивого для українського народу тяжіння до локальної самоорганізації та самовизначення.

Отже, принципи федералізації та децентралізації у державницькій парадигмі М. Грушевського не суперечили, а доповнювали одна одну, бо торкалися різних рівнів державної будови. Такі системотворчі державницькі ідеї видатного історика, теоретика і практика українського національно-визвольного руху, безсумнівно, можуть стати у нагоді сьогодні, коли йде пошук оптимальної моделі децентралізації влади. Моделі, що поєднує в собі організаційні й правові умови, необхідні для твердження сильної та єдиної державної влади, та широке місцеве самоврядування, яке органічно ґрунтується на традиційному “громадівському” світосприйнятті.

Література:

1. *Грушевський М.* На порозі нової України: статті і джерельні матеріали / М. С. Грушевський ; [ред., вступ. ст. Л. Винар]. – Нью-Йорк ; Львів ; К. ; Торонто ; Мюнхен : Вид-во укр. іст. тов-ва, 1992. – 278 с. – Режим доступу : <http://diasporiana.org.ua/ideologiya/9914-grushevskiy-m-na-porozi-novoyi-ukrayini-statti-i-dzherelni-materiyali>.
2. *Грушевський М.* Якої ми хочемо автономії і федерації / М. Грушевський // Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. – К. : Т-во “Знання” України, 1991. – С. 121–133.
3. *Грушевський М. С.* Конституційне питання і українство в Росії / М. С. Грушевський // Грушевський М. С. Твори : у 50 т. Т. 1 : Суспільно-політичні твори (1894–1907) / [упорядники І. Гирич, О. Тодійчук]. – Львів : Світ, 2002. – С. 301–312.
4. *Грушевський М. С.* Українство і питання дня в Росії / М. С. Грушевський // Грушевський М. С. Твори : у 50 т. Т. 1 : Суспільно-політичні твори (1894–1907) / [упорядники І. Гирич, О. Тодійчук]. – Львів : Світ. – С. 293–300.
5. *Дашкевич Я.* Михайло Грушевський – історик народницького чи державницького напрямку? / Я. Дашкевич // Дашкевич Я. Постаті. Нариси про діячів історії, політики, культури. – 2-ге вид., випр. й допов. – Львів : Львів. відділення ІУАД ім. М. С. Грушевського НАНУ, 2007. – С. 388–406.
6. Конституційні акти України. 1917–1920. Невідомі конституції України. – К. : Філол. і соціол. думка, 1992. – 272 с.
7. *Корольов Г.* Автономістсько-федералістські погляди Михайла Грушевського: сучасний історіографічний дискурс / Г. Корольов // Укр. іст. зб. – 2009. – Вип. 12. – С. 417–425.
8. *Нікітін В. В.* Держава і суспільство в українській громадсько-політичній та історичній традиції / В. В. Нікітін // Теорія та практика державного управління. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2007. – Вип. 4 (19). – С. 3–11.
9. *Пиріг Р.* Ідея федералізму в державницькій концепції Михайла Грушевського / Р. Пиріг // Студії з архівної справи та документознавства. – 2005. – Т. 13. – С. 188–192.
10. *Приймак Тома М.* Конституційний проект М. Грушевського з 1905 року / Тома М. Приймак // Укр. іст. журн. – 1991. – № 1. – С. 127–136.
11. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали : у 2 т. Т. 1. – К. : Наук. думка, 1996. – 588 с.
12. *Plokhly S.* Unmaking Imperial Russia: Mykhailo Hrushevsky and the Writing of Ukrainian History / S. Plokhly. – Toronto : University of Toronto Press. – xvi, 614 p. – Режим доступу : http://shron.chtyvo.org.ua/Plokhii_Serhii/Unmaking_Imperial_Russia_Mykhailo_Hrushevsky_and_the_Writing_of_Ukrainian_History_en.pdf.

Nikitin V. V., Zabeyvorota T. V. The concept of decentralization of power in the views of M. S. Hrushevsky.

The paper is devoted to evolution of the theoretical and practical views of M. Hrushevsky on the nature and historical significance of power decentralization in the course of the Ukrainian statehood formation.

Key words: democratic state, local government, decentralization, autonomy, populist trend, Hrushevsky.

Надійшла до редколегії 20.05.2015 р.